

มาตรการเฝ้าระวังและป้องกันควบคุมโรคเมลิออยโดสิส

กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข

16 พฤศจิกายน 2567

สถานการณ์โรคเมลิออยโดสิส (โรคใช้ดิน)

โรคเมลิออยโดสิสมักพบการระบาดในช่วงเดือนมกราคม และระหว่างเดือนกรกฎาคม-ตุลาคมของทุกปี โดยพบผู้ป่วยยืนยันและเสียชีวิตได้เกือบทุกจังหวัด (ปี 2567 จังหวัดที่ไม่มีรายงานผู้ป่วย ได้แก่ สิงห์บุรี สมุทรสงคราม) พบผู้ป่วยได้มากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือตอนล่าง ภาคตะวันออก และภาคใต้ แม้ว่าสถานการณ์ภาพรวม ในปัจจุบันมีแนวโน้มผู้ป่วยลดลง แต่ยังมีรายงานผู้เสียชีวิตอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงที่ประเทศไทยมีฝนตกหนัก มีน้ำป่าไหลหลาก และมีน้ำท่วมในหลายพื้นที่ ยิ่งเพิ่มโอกาสที่ประชาชนจะสัมผัสกับเชื้อที่ปนเปื้อนอยู่ในดินและน้ำ ดังนั้นหน่วยบริการสาธารณสุขทั่วประเทศไทย ทั้งในพื้นที่ที่ประสบอุทกภัยและพื้นที่ที่มีการระบาดเป็นประจำ จำเป็นต้องเพิ่มความเข้มข้นของการเฝ้าระวัง และดำเนินมาตรการป้องกันควบคุมโรคดังนี้

1. มาตรการป้องกันโรค

1.1 กลุ่มเป้าหมาย

- ผู้ประสพภัยอุทกภัยทุกคน โดยเฉพาะผู้ที่ต้องเดินลุยน้ำท่วม ลุยโคลน หรือทำความสะอาดบ้านเรือนหลังน้ำลดโดยไม่มีการสวมอุปกรณ์ป้องกัน ส่งผลให้เกิดบาดแผลหรือมีผิวหนังอ่อนนุ่มซึ่งเป็นช่องทางให้เชื้อโรคเข้าสู่ร่างกายได้ง่าย (พบผู้ป่วยได้ตั้งแต่ช่วงน้ำท่วมจนถึงน้ำลด โดยอาจเริ่มแสดงอาการตั้งแต่ 1-21 วัน หลังสัมผัสเชื้อ หรือในบางกรณีใช้ระยะพักตัวนานถึงหนึ่งปี)
- ผู้ที่มีโรคประจำตัวเรื้อรังและสัมผัสหรือประกอบอาชีพเกี่ยวข้องกับดินและน้ำ เช่น โรคเบาหวาน โรคไต โรคธาลัสซีเมียชนิดรุนแรง ผู้ที่ติดสุราเรื้อรัง ภูมิคุ้มกันบกพร่อง หรือผู้ที่ได้รับยากดภูมิคุ้มกันติดต่อกันเป็นระยะเวลานานกว่า 2 สัปดาห์
- ผู้ที่ประกอบอาชีพ หรือทำกิจกรรมเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับดินและน้ำ เช่น เกษตรกร ผู้เลี้ยงสัตว์ หรือผู้ที่ทำปลาตามแหล่งน้ำต่าง ๆ
- เด็กที่เล่นหรือสัมผัสดินและน้ำ

1.2 แนวทางการดำเนินงาน

เจ้าหน้าที่สาธารณสุขในพื้นที่ควรดำเนินการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ประชาชน เพื่อให้สามารถป้องกันตนเองจากโรคเมลิออยโดสิส ดังนี้

- **เสี่ยงการสัมผัสน้ำ ดิน โคลน**
  - หลีกเลี่ยงการว่ายน้ำ แช่น้ำ หรือลุยน้ำหากไม่จำเป็น โดยเฉพาะผู้ที่มีโรคประจำตัวเรื้อรัง เช่น โรคเบาหวาน
  - หากจำเป็นต้องลุยน้ำ โดยระดับน้ำไม่สูงมากนัก ควรสวมรองเท้าบูทหรือสวมถุงพลาสติกยาวหุ้มรองเท้า และใช้เชือกมัดอย่างแน่นหนาหากมีบาดแผลควรล้างทำความสะอาดและปิดด้วยพลาสติกกันน้ำ
  - ล้างมือ ล้างเท้า หรืออาบน้ำทำความสะอาดร่างกายด้วยสบู่และน้ำสะอาดทันที หลังจากลุยหรือแช่น้ำ

- กรณีประสบอุทกภัย การทำความสะอาดบ้านหลังน้ำลด ควรสวมถุงมือยาง รองเท้าบูท เสื้อแขนยาว และกางเกงขายาว เพื่อป้องกันบาดแผลจากการขย่ำสิ่งของ และลดการสัมผัสดิน โคลน
- **เลี่ยงการดื่มน้ำ และอาหารที่ไม่สะอาด**
  - ดื่มน้ำที่ต้มสุก หรือน้ำขวดที่ผ่านมาตรฐาน และบริโภคอาหารที่ปรุงสุกใหม่
- **เลี่ยงการใช้น้ำไม่สะอาด**
  - น้ำที่ใช้อาบน้ำ ล้างหน้า แปรงฟัน ควรเป็นน้ำประปาที่มีระดับคลอรีนตามมาตรฐาน
- **เลี่ยงการสูดดมเชื้อเข้าไป**
  - หลีกเลี่ยงการอยู่ท่ามกลางสายฝน โดยเฉพาะช่วงที่มีลมแรง มีพายุ อาจทำให้สูดละอองดินที่ปนเปื้อนเชื้อเข้าสู่ร่างกายได้

ดังนั้นควรเน้นการประชาสัมพันธ์ให้แก่ประชาชนรู้ และตระหนักถึงความเสี่ยง “หากประชาชนมีไข้สูงตั้งแต่ 2 วันขึ้นไป หลังสัมผัสน้ำ ดิน โคลน ควรรีบไปพบแพทย์ทันที”

2. มาตรการคัดกรอง ตรวจวินิจฉัย และรักษาโรคเมลิออยโดสิส

มาตรการฯ เน้นการคัดกรองที่รวดเร็ว การตรวจวินิจฉัยที่แม่นยำและการส่งต่อผู้ป่วยเพื่อรับการรักษาทันที

2.1) การคัดกรองผู้ป่วยระดับชุมชน

เจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ควรแจ้งเตือนประชาชน หากพบผู้ที่มีอาการป่วยไข้ตั้งแต่ 2 วัน ร่วมกับมีประวัติสัมผัสดิน โคลน หรือน้ำ ควรรีบไปพบแพทย์ทันที เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมส่วนตำบล (รพสต.) ควรเฝ้าระวังและคัดกรองผู้ป่วยตลอดฤดูฝน โดยเฉพาะในพื้นที่น้ำท่วม ควรเฝ้าระวังผู้ป่วยต่อเนื่องอย่างน้อย 3 สัปดาห์หลังน้ำลด

2.2) การคัดกรองผู้ป่วยในสถานพยาบาล

หากพบผู้ป่วยมีไข้สูงตั้งแต่ 2 วัน ร่วมกับอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

- เคยเป็นโรคเมลิออยโดสิสมาก่อน
- มีโรคประจำตัว เช่น โรคเบาหวาน โรคไตวายเรื้อรัง โรคตับเรื้อรัง โรคธาลัสซีเมียชนิดรุนแรง ติดสุราเรื้อรัง ภูมิคุ้มกันบกพร่อง รับประทานกอร์มูมิ เช่น Prednisolone > 15 มก./วัน ต่อเนื่องอย่างน้อย 2 สัปดาห์
- มีประวัติสัมผัสน้ำ ดิน โคลน หรือประสบอุทกภัย

ให้ส่งต่อผู้ป่วยไปยังสถานพยาบาลที่มีความพร้อม เช่น โรงพยาบาลชุมชน โรงพยาบาลทั่วไป หรือโรงพยาบาลศูนย์ เพื่อทำการวินิจฉัยโรคและรักษาต่อไป

2.3) การตรวจวินิจฉัย และการรักษา

ระดับจังหวัด/อำเภอ:

สถานพยาบาลที่มีความพร้อม: โรงพยาบาลชุมชน โรงพยาบาลศูนย์ โรงพยาบาลทั่วไป

แนวทางการวินิจฉัย และรักษาโรคเมลิออยโดสิส

ผู้ป่วยมีไข้สูงตั้งแต่ 2 วันขึ้นไป

การพิจารณาว่าผู้ป่วยมีภาวะ Sepsis หรือไม่

- Sepsis ตามนิยามเชิงปฏิบัติของ Sepsis-3 คือภาวะที่มี SOFA score เปลี่ยนแปลง ≥ 2 คะแนน โดยที่สงสัยหรือมีหลักฐานว่ามีการติดเชื้อ
- การประเมินข้างเตียงผู้ป่วยอาจใช้ qSOFA (quick SOFA) ในการประเมินได้ โดยผู้ป่วยมีภาวะดังต่อไปนี้อย่างน้อย 2 ใน 3 ควรสงสัยว่ามีภาวะ Sepsis
  - Glasgow Coma Scale score < 15
  - SBP ≤ 100
  - Respiratory rate ≥ 22 ครั้งต่อนาที

มีอาการ Sepsis

ส่งตรวจวินิจฉัยตาม Sepsis Guideline ซึ่งรวมถึง

- การเก็บส่งตรวจเพาะเชื้อ ก่อนให้ยาปฏิชีวนะ
- การตรวจวัดระดับ Lactate ในเลือด (กรณีสถานพยาบาลมีความพร้อม)
- ให้พิจารณาส่งตรวจทางคลินิกเพิ่มเติม เพื่อให้ครอบคลุมการตรวจโรคเมลิออยโดสิส (ดูหมายเหตุ ข้อ 1)

ไม่มีอาการ sepsis

- ส่งตรวจวินิจฉัยเพื่อหาสาเหตุ และให้การรักษามาตามความเหมาะสม
- หากต่อมาพบ มีอาการเปลี่ยนแปลงและยังไม่ทราบสาเหตุของไข้ ควรประเมินผู้ป่วยและส่งตรวจทางห้องปฏิบัติการตามแนวทางซ้ำอีกครั้ง

พิจารณาว่า เข้าเกณฑ์ 1 ใน 4 หรือไม่

1. เคยเป็นโรคเมลิออยโดสิสที่มีผลเพาะเชื้อยืนยันในอดีตมาก่อน
2. Lactate concentration ≥ 4 mmol/L หรือมีภาวะ Septic shock
3. มีความเสี่ยงอย่างใดอย่างหนึ่งดังนี้
  - เช่น โรคเบาหวาน โรคไตวายเรื้อรัง โรคตับเรื้อรัง โรคธาลัสซีเมียชนิดรุนแรง ติดสุราเรื้อรัง ภูมิคุ้มกันบกพร่อง และได้รับยากดภูมิ เช่น Prednisolone > 15 มก./วัน ต่อเนื่องอย่างน้อย 2 สัปดาห์
4. มีประวัติสัมผัสน้ำ ดิน โคลน หรือประสบอุทกภัย

มีข้อใดข้อหนึ่ง

ไม่มีทั้ง 4 ข้อ

พิจารณาให้ Ceftazidime ร่วมกับยาปฏิชีวนะอื่นตามความเหมาะสม เช่น

- Ceftazidime 2 g IV q 8 hours
  - หลังจากให้ยาดังกล่าวแล้ว 3-5 วัน ควรประเมินผู้ป่วยและผลตรวจทางห้องปฏิบัติการที่กลับมาอีกครั้ง ร่วมกับพิจารณาตรวจวินิจฉัยและรักษาด้วยยาปฏิชีวนะตามความเหมาะสมต่อไป
- กรณีผู้ป่วยประสบอุทกภัย พิจารณา Ceftazidime 2 g IV q 8 hours + Cloxacillin 1g IV q 6 hours (ในผู้ใหญ่ที่มีค่า creatinine ปกติ เพื่อให้ครอบคลุมเพื่อให้ครอบคลุมทั้ง *Burkholderia pseudomallei*, other Gram-negative organisms และ *S. aureus*) เมื่อให้ยาดังกล่าว 3-5 วัน แล้ว ควรประเมินผู้ป่วยอีกครั้งร่วมกับผลทางห้องปฏิบัติการอื่นๆ

- พิจารณาให้การรักษามาตาม Guideline ของสถานพยาบาลตามความเหมาะสม
- ติดตามอาการผู้ป่วย หากอาการเปลี่ยนแปลงและยังไม่ทราบสาเหตุของ Sepsis ให้พิจารณาส่งตรวจทางห้องปฏิบัติการซ้ำ

หมายเหตุ

1. ในกรณีสถานพยาบาลมีความพร้อม พิจารณาส่งตรวจทางห้องปฏิบัติการเพิ่มเติม เพื่อให้ครอบคลุมการวินิจฉัยโรคmelioidosis ได้ดังนี้

ลำดับ	วิธีการวินิจฉัย	ตรวจได้ช่วงไหน	ชนิดตัวอย่างส่งตรวจ	ระยะเวลาผล	Sensitivity (%)	Specificity (%)
1	Rapid Immunochromatography Test for Melioidosis (ICT) ²	ตรวจได้ตั้งแต่คนไข้ป่วยที่มาพบแพทย์ในวันแรก และตรวจซ้ำอีกใน 7-14 วัน	เลือด (Whole blood, Serum, Plasma)	10 นาที	88	95
2	PCR for Melioidosis ³	ตรวจได้ตั้งแต่คนไข้ป่วย 1-7 วัน	เลือด เสมหะ ปัสสาวะ ฝืนหนอง	2-3 ชั่วโมง	84	99
3	Antigen test for Melioidosis (อยู่ระหว่างการขอขึ้นทะเบียน อย.)	-แนะนำตรวจใน hemoculture fluid ที่มีผลการเพาะเชื้อเป็น Gram-negative bacilli)	เลือด	10 นาที	97	95
		-ตรวจในปัสสาวะได้ตั้งแต่คนไข้ป่วย 1-7 วัน	ปัสสาวะ	10 นาที	44	100
4	<i>Burkholderia pseudomallei</i> identification ด้วยหลักการ MS โดยเครื่อง MALDI-TOF หรือ Vitex MS (เฉพาะ รพ. ที่มีเครื่อง)	ตรวจได้ตั้งแต่คนไข้ป่วย 1-7 วัน	ขวด hemoculture ที่มี sign of growth	10 นาที	99	99

2. การรักษาโรคเมลิออยโดสิส แบ่งเป็น 2 ระยะ ได้แก่
  - ระยะเฉียบพลัน: เพื่อลดอัตราการเสียชีวิต

รักษาด้วยยาปฏิชีวนะที่เหมาะสมแบบฉีดเข้าเส้นเลือดดำ อย่างน้อย 10- 14 วัน เช่น Ceftazidime, Imipenem หรือ Meropenem
  - ระยะต่อเนื่อง: เพื่อป้องกันการกลับเป็นซ้ำ

รักษาด้วยยาปฏิชีวนะ Co-trimoxazole แบบรับประทานนาน 12-20 สัปดาห์ กรณีที่แพทย์ Co-trimoxazole อาจพิจารณาให้ Amoxicillin clavulanic acid ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้ในคู่มือโรคเมลิออยด์ บทที่ 4 การรักษาเมลิออยด์ (หน้า87-97)
3. ผู้ป่วยเมลิออยโดสิสที่ติดเชื้อในกระแสเลือด (Sepsis) ควรได้รับการรักษาภายใน 1-2 วัน เพื่อลดโอกาสการเสียชีวิต ดังนั้นระหว่างที่รอผลการเพาะเชื้อจากสิ่งส่งตรวจ เพื่อยืนยันว่าผู้ป่วยเป็นโรคเมลิออยโดสิสหรือไม่ ควรให้ยาปฏิชีวนะที่ครอบคลุมการรักษาโรคเมลิออยโดสิสไปก่อน
4. สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์สาธารณสุข กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ ให้บริการตรวจยืนยันผู้ป่วยโรคเมลิออยโดสิสด้วยวิธี real-time PCR และการเพาะเลี้ยงเชื้อ โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย สถานพยาบาลสามารถนำส่ง “hemoculture ที่เหลือจากการตรวจวิเคราะห์ที่เก็บตัวอย่างก่อนได้รับยาปฏิชีวนะ” ได้ที่ศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ในพื้นที่
5. ศึกษาแนวทางการตรวจวินิจฉัยและการรักษาพยาบาล ได้จาก “คู่มือโรคเมลิออยโดสิส ปี 2564 กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข”¹

คิวอาร์โค้ดสำหรับดาวน์โหลดไฟล์มาตรการฯ

*****

จัดทำโดย กลุ่มสุขภาพหนึ่งเดียวและความร่วมมือระหว่างประเทศ กองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค
ร่วมกับ กองระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค
และ คณะผู้เชี่ยวชาญโรคเมลิออยโดสิส
โทร. 02 590 3177

คณะผู้จัดทำมาตรการเฝ้าระวังและป้องกันควบคุมโรคเมลิออยโดสิส

1) ศ.ดร.นพ.ดิเรก ลิ้มมธุรสกุล	คณะเวชศาสตร์เขตร้อน มหาวิทยาลัยมหิดล
2) ศ.พญ.เพลินจันทร์ เชษฐโชติศักดิ์	คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
3) ศ.ดร.นริศรา จันทราทิตย์	คณะเวชศาสตร์เขตร้อน มหาวิทยาลัยมหิดล
4) นายเจษฎา แก้วรากมูข	คณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
5) พญ. นฤมล สวรรค์ปัญญาเลิศ	นายแพทย์ทรงคุณวุฒิ กรมการแพทย์
6) ดร.อรพรรณ ศรีพิชัย	สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์สาธารณสุข กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์
7) พญ. จุไร วงศ์สวัสดิ์	นายแพทย์ทรงคุณวุฒิ กรมควบคุมโรค
8) พญ.ธนาวดี ตันติทวีวัฒน์	กองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค
9) น.สพ. ธีรศักดิ์ ชักนำ	กองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค
10) สพ.ญ. ชฎาภรณ์ เพ็ชรเจริญ	กองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค
11) สพ.ญ. วิวิการ์ ศักดิ์ชัยนานนท์	กองโรคติดต่อทั่วไป กรมควบคุมโรค
12) พญ.ภาวิณี ต้วงเงิน	กองระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค
13) นางสมคิด ไกรพัฒน์พงศ์	กองระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค
14) พญ. ชญานิจ มหาสิงห์	กองระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค

แหล่งอ้างอิง

1. Ministry of Public Health, Division of Communicable Disease. คู่มือโรคเมลิออยด์ (Guideline of Melioidosis). Nonthaburi: Ministry of Public Health, Division of Communicable Disease; 2021
2. Phokrai P, Karoonboonyanan W, Thanapattarapiroj N, Promkong C, Dulsuk A, Koosakulnirand S, et al. A rapid immunochromatography test based on Hcp1 is a potential point-of-care test for serological diagnosis of melioidosis. J Clin Microbiol. 2018;56(8). doi:10.1128/JCM.00346-18
3. Noparatvarakorn C, Jakkul W, Seng R, Tandhavanant S, Ottiwet O, Janon R, Saikong W, Chantratita N. Optimization and prospective evaluation of sensitive real-time PCR assays with an internal control for the diagnosis of melioidosis in Thailand. Microbiol Spectr. 2023;11(6). doi:10.1128/spectrum.01039-23.
4. แพลตฟอร์มเฝ้าระวังทางระบาดวิทยาในรูปแบบดิจิทัล (Digital Disease Surveillance) กองระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค (<https://ddsdoe.ddc.moph.go.th/ddss/>)